

IMA LI LJUDI BEZ VJERE?

Svakom se nameće pitanje: Moram li ja vjerovati? To pitanje stupi u svoj jakosti pred čovjeka osobito na prelazu od mladosti u muzevno doba. Tada mu se pričinu kao da društvo i Crkva dolaze predanj kao neki tiran, koji hoće da ograniči njegovu slobodu. Kako da se obrani pred tim neugodnim neprijateljem? Taj čovjek čuje, gdje mu nešto šapće: Zaniječi svaku vjeru; ne postoji arbiter mundi, nema ni nagrade ni kazne! I tako mnogi mladi ljudi upadnu u ruke Schopenhaueru, Nietzscheu ili Haeckelu, Lukreciju, Voltairu ili Straussu. Ipak svaki, pa i zalutali čovjek, ima svoje bistre časove, u kojima se upita: Što kaže povijest vjera? nema li naroda, ljudi bez vjere? Ako ima, eto lakog izgovora, kojim ćeš usutkati svoju savjest. Filozofija i povijest tobože opravdavaju njegov ateizam. No upravo će ga ove dvije znanosti udariti po prstima i doviknut će mu: Nema ni naroda ni ljudi bez vjere. O tome nas tako lijepo uvjerava novo djelo »Die Religion der Menschheit« (Freiburg, Herder), što ga je napisao Acton Anwander. Ovaj pisac razlaže o tome na str. 53-62.

5. Nema nasrada bez vjere.

Engleški Dedeolista John Lubbock u svom djelu »Ona koja su ciljanje i pravotno stanje ljudskog rodu« (1907. u 2. izd.) misli da je ateizam »lakao u prvotno doba i na nju, dok je bio i istaknut, antropomorfizam i kasnije neostojivo. No ni on kao ni drugi, nemoć dolazna, da je bilo na početku nevjerojatno ateističkih naroda. Osim toga, narodi postoje, vjerda su imali neke vjerske običaje i obrede, dalje i vjeru. Niti sada imade primitivnih naroda, koji bi bili ateistički. To priznaje i Lubbock. No on pak tvrdi, da postoje nekoja plemena, malena doduše brojem, koja ne vjeruju u boženstvo iznad svijeta. U tu svrhu on iznosi dokaz, što mu nekoji divljaci rekohše, da bi oni odmah boža kopljem ubili, ako bi im dočao na dohvat, jer je on tobože kriv svemu zlu na svijetu. No jeli to dokaz u prilog ateizmu? Nije. Ta ti su divljaci samo zasljepljeni, te i »đavoli vjeruju i drhću« (Jak. 2, 19). Jednako nijesu bezvjerci oni Kafri, koji vjeruju u dobrog Boga i ipak se plaše zla duha. Zar su Australci bez vjere stoga, jer misle da su bijelci uskrsnuli crnci i stoga se ne usuđuju da na nje navale. Dobro veli Quatrefages: »Kod znanstvenog istraživanja o vjerskom životu ne smijemo postupati kao onaj fiziolog, kooji je svoje istraživanje ograničio samo na kralježnjake i nije se htio obvezati i na niže životinje, jer da se životinjske karakteristike kod njih nalaze u sasna jednostavnom i nejasnom obliku. Antropolog mora smatrati vjerskim elementom svako vjerovanje, pa bilo ono i jednostavno ili manjkavo, naivno ili djetinjsko, čak i odvratno, ako samo taj element možemo ubrojiti u vjersku misao.« Kako su mogli nekoji misijonari, istra-

živaoci, putnici (napokon i W. Volz u svom djelu *Im Dämmer des Rimba* 1924) gledom na Kubu na južnoj Sumatri ili kako je mogao Wellingen Furlong na američkom kongresu 1915. gledom na stanovnike Ognjene zemlje jamčiti, da su našli plemena bez vjere? Tu je više razloga. Oni su takova plemena upoznali površno: ili su ostali kod tog plemena vrlo kratko vrijeme, a urođenici uopće ne očituju strancu tako lako i brzo svoje vjerske tajne; ili ovakovi istraživaoci nemaju prave sposobnosti, dara za opažanje, ili uopće nemaju ni dobre volje u svom radu i dakako ne će da u iznakaženoj vjeri vide trag vjere. Možda su se i nekoji misijonari začali, da vjerom nazovu ono, što je samo trag vjere naprama njihovoj kršćanskoj punini svjetlosti. Putnici pak, koji brzo prolaze nekim krajem, kako mogu tako brzo upoznati vjeru raznih plemena, kada znamo, da ni urođenik, ma kako bio podučan u svojoj vjeri, nije tako lako u stanju, te bi mogao putniku razložiti i točno prikožati i sadržaj svoje vjere? Što taj urođenik vjeruje, možemo doznati iz mozaika raznih vjerskih mnogih istraživaoca i iz dugog opažanja vjerskih smislenjaka. Učinilo nam postaje tačna znanost o folkloristici, etnologiji i etnografiji, te otuda su mnogi istraživaoci počeli da predlažu planove, koje su doskije bila nepoistapaćna radi istraživanja antropološkog paloteja i svojih običaja, vidimo da su se još i tada, i prije starije Prutarikove vjere: ima gradova bez vjere, ima plemena koja bez vjere. Znanost je i tada, prije nego što Artemidovom izreku: *Αισκίλλησος* ponašao. *ἄθεός* je, da imade vjere, a *ἄθεός* je, da imade vjere, i *ἄθεός* je, da imade vjere, općenito je, da imade vjere. Do danas su i mnogi planovi bili zarobljeni, koji su se, ipak, u više biće. Onjone su opovrgle one planove, koji su, ipak, u više biće. Stoga možemo kazati, da je vjera, općenito, i da je vjera, općenito, i da je vjera, općenito. (Zela)

Ima li pojedini ljudi bez vjere?

Ako nema bezvjerja na domjem sloju kulture, nema li ga možda na vrhu čovječje prosvjete? Možda su veliki duhovi s posmjehom zabacili ono, što neuka masa obožava? U Grčkoj su nekoje filozofe nazvali ateistima. No takovim su nazvali i Sokrata i Aristotela. Upravo stoga moramo biti oprezni u prosuđivanju te pojave i izraza. Ta Aristotel priznaje, da je prvi cilj i prvi pokretač tako potrebit u svijetu kako je vojskovođa u vojsci. A nije li Sokrat prije smrti žrtvovao Eskulapu pijetla? Često su kod Grka optužili kao ateistu ovoga ili onoga čovjeka, ali zapravo iz političkih razloga. To nije značilo, da dotičnik ne vjeruje u bogove nego samo to da ne vjeruje u bogove, koje država priznaje i zazivlje. Grčkim se pak filozofima dogodilo ono, što kasnije i kršćanima: proglasiše ih ateistima, jer su vjerovali u pravoga Boga i zabacivali poganske bogove. Dakako ipak je i u staro doba bilo, kako to imade i danas, podrugljivaca i prigovaratelja.

Bilo je ljudi, koji su prigovarali bogovima i Božjoj providnosti. Pjesnici su Diagoras i Euripides pjevali protiv bogova. Oni su ih htjeli s neba srušiti. To su htjeli i Giganti. No upravo su time i priznali bogove.

Moramo već dalje potražiti ohola čovjeka, koji niječe božanstvo. U srednjem vijeku uzalud ćemo ga tražiti. To nije začudno, jer je tada sve bilo u spoju s Crkvom. No tim nam je čudnovatije, da se ljudi renesanse, ljudi uživanja, nijesu usudili ustati protiv vjere, koja nije odobravalala njihove strasti. A i 17. vijek, pun poleta u matematici, prirodoslovlju i filozofiji, živo je vjerovao. Descartes, osnovatelj moderne filozofije, bijaše uvjereni katolik i trudio se, da jače učvrsti dokaze o Božjem opstanku. I Bakon je Verulanski kazao, da malo znanja dovodi do ateizma, ali mnogo znanje vodi k Bogu. Kepler, Galilei, Newton iznose nova otkrića u prirodi i slave Stvoritelja ovog divnog reda. Bilo je ljudi, koji su se vladajućem društvu, državi i Crkvi suprotstavili, ali su se ipak čuvali da udare na temelje. Engleskim deistima i slobodoumnicima nije nikada palo na um, te bi htjeli biti ateistima, pa i ako je u to doba bio dobar ton po pariškim salonima napadati vjeru i s njom se rugati, to su ipak poglavice onog vijeka, Voltaire i Rousseau, vjerovali u jednog Boga. Njemački klasici i filozofi počamši od Kanta nijesu bili ateiste, i ako su rijetko kad znali naći pravu riječ za vjeru. Samo se govori o nekim prirodoslovcima 19. vijeka, da su bili ateiste. Što je u stvari? Nije samo isusovac Kneller, nego je i francuski fiziolog De Cyon iznio dugi niz kemičara, fizičara, biologa, antropologa, koji su svi jasno i odlučno vjerovali. Haller, Nussbaum, Ringseis, Euler, Linnè, Ampere, Robert, Mayer, Kelvin, Liebig, Hertz, Ranke-da samo malo njih navedem-znače mnogo. I otvoreni naturaliste drukčije govore o konačnim vjerskim stvarima negoli kada napadaju na pojedine kršćanske istine. Darwin priznaje, da su »najveći duhovi afirmativno odgovorili na pitanje, da li postoji stvoritelj i upravitelj svijeta«, pa piše malo prije svoje smrti: »Što se tiče budućeg života, to mora svak za se izabrati jednu od protuslovnih i neodređenih mogućnosti.« I Haeckel je na svršetku svog djela »Welträtsel« pomirljivo na to upozorio, da protivnost između dualizma i monizma-u realnosti između filozofsko vjerskog i naturalističkog nazora o svijetu-kod dosljednog i bistrog mišljenja nekoliko ublažuje, dapače prelazi u milu harmoniju«.

Tko još hoće da bude ateistom?

Možemo mirno kazati: Samo revolucionarac, koji hoće da postojeće kulturne, gospodarske ili državne odnošaje poruši, pa stoga mora prije potresti svjetskim auktoritetom. Samo onaj, koji je previše žalosti doživio i prijeti mu da duševno klone, taj nalazi neku olakšicu u tome, da zaniječe smisao života i Božju providnost, kako je to i Prometej učinio. No tu se sjetimo: I rušitelji neba priznaju nebo, neprijatelji Božji još nijesu ateiste. To su pred-

znaci francuske revolucije, kada se većina mladih ljudi hvatala, da ne vjeruje ništa. To je bio revolucionarni duh, duh Kainov, kojim plamsaju i lord Bayronove pjesme. Njemački je revolucionar Herwegel bez oklijevanja izjavio: »Tko je bjesnio protiv Boga kao ja, taj smije bjesniti i protiv kralja.« To je bio svjetski bol, u koji je Schopenhauer umočio svoje pogubne strjelice protiv kršćanskog pojma o Bogu; to je bio porušeni mikrokozmos vrlo fino organiziranog genija, kakova je bila duša Nietzschea, koji je izrekao najstrašnije psosti, što ih je ikada izrekao ma koji jezik. No upravo se kod Nietzschea obistinjuje stara priča, da je Kronos pojeo vlastitu djecu. Isti Nietzsche, koji je tolike mladiće strovalio u sumnju i otjerao ih u pustinju bezboštva, spjevao je pjesmu kao rastanak od mladosti i to pjesmu o nepoznatom Bogu, koga hoće da upozna, dapače da mu služi.

Na revolucionarce brzo zaboravimo. Dvadeset godina iza Nietzscheove smrti nalazi Spengler, da je Nietzsche tekar bio započeo djelo razaranja i da je obaviti u tisuću dogmi. S jednim filozofom iza rata, kakav je Leopold Ziegler, ne možemo se natezati, da li je Bog mrtav. No i kada bi to bilo istinito, to još ne znači da je vjera mrtva. Ta ima vjere i bez Boga, i ateiste imaju svoje dogme. Ateista se dapače uzda u te dogme, da će njihovom pomoću nastati novi, viši vijek. Zieglerova vizija o budućnosti podsjeća nas na Comteov treći stupanj čovječanstva, koji je svom pozitivizmu dao čak i vjersku bilješku. I tako će ovaj najnoviji prorok ateizma biti zadnji svjedok, da su ljudi bez vjere u sebi protuslovlje.

Ovaj čas ne dijelimo istinu od zablude u vjerama naroda i ljudi. No jedno ističemo: Čovječanstvo, od djetinjeg pračovjeka pa sve do plemenitog mudraca, živi u Bogu. Samo gdje nejasno vrenje zamračuje nebo, tu se iz tamnih dubina javlja pitanje: Ima li Boga? Možeš biti kratko ili dugo u Mefistofelovu izgonu, ali povijest vjerâ svjedoči gromovnim glasom istinu o Bogu i njegovu vječnom zakonu.

»Iz njega, za njega i po njemu je sve, i mi smo po njemu.«

X + y.

